

ADRIENN KOCSIS

POWIEŚCI JOANNY BATOR Z PERSPEKTYWY KRYTYKI POSTKULTURALNEJ

W literaturoznawstwie węgierskim istnieje wyrażenie „krytyka postkulturalna” (węg. *posztkulturális kritika*). Pojęcie to stworzył Antal Bókay w celu nazywania obszaru literaturoznawstwa postmodernistycznego. Jest to pojęcie obejmujące nowy historyzm, materializm kulturowy, gender studies, feminizm oraz teorię postkolonialną¹. Krytyka postkulturalna legła u podstaw badania utworów Joanny Bator w mojej pracy doktorskiej², której główne tezy i ustalenia przedstawię w tym artykule. W analizach korzystałam również z osiągnięć nowej humanistyki oraz teorii afektywności.

W pierwszym rozdziale dysertacji podjęłam próbę porównania teorii dyskursu postkolonialnego i postzależnościowego. Na Węgrzech dyskurs postzależnościowy w literaturoznawstwie był do tej pory mało znany, dlatego w celu rozpowszechniania pojęcia ukazał się tom przetłumaczonych na węgierski tekstów polskich badaczy pod tytułem *Távolodhatunk-e a birodalomtól? Posztkolonializmus a lengyel irodalomtudományban*³ [Czy możemy oddalać się od imperium? Postkolonializm w literaturoznawstwie polskim].

Narzędzie wypracowane w obu metodologiach posłużyły do analizy miejsca akcji utworów – miasta Wałbrzych. Znajduje się ono na południowym zachodzie Polski i przez wiele lat należało do Niemiec. Po II wojnie światowej niemieccy mieszkańcy zostali wysiedleni, a do miasta przybyli przesiedleńcy z Kresów

Dr ADRIENN KOCSIS — Uniwersytet im. Eotvosa Loranda (Loránd Tudományegyetem, ELTE) w Budapeszcie, Budapeszt; adres do korespondencji — e-mail: kocsis.adrienn986@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9358-3855>.

¹ Bókay Antal, *Bevezetés az irodalomtudományba* (Budapest: Osiris, 2006), 273.

² Adrienn Kocsis, „Joanna Bator muvei a posztkulturális kritika perspektivájából”, PhD thesis at ELTE University, 2022. The full thesis can be downloaded at: [https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/10831/62451/1/dissz Kocsis Adrienn irodalomtud.pdf](https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/10831/62451/1/dissz%20Kocsis%20Adrienn%20irodalomtud.pdf).

³ Kocsis Adrienn, i Pálfalvi Lajos (red.), *Távolodhatunk-e a birodalomtól? Posztkolonializmus a lengyel irodalomtudományban* (Göd: Rézbong Kiadó, 2018).

Wschodnich. Dawni obywatele miasta, których całe życie było związane z Wałbrzychem, z dnia na dzień zostali zmuszeni do opuszczenia swoich domów. Według pojęcia postkolonializmu to oni zostali „Innym”, „nieprzyjętymi” przez tych, którzy osiedlili się w mieście dopiero teraz i nie mieli nic wspólnego ze świeżo zajętymi domami. Ci nowi mieszkańcy też doświadczali poczucia „bycia Innym”, ponieważ musieli zacząć nowe życie w miejscu, w którym wszystko było obce i związane z odmiennymi tradycjami. Dla tych ludzi podstawowym uczuciem był brak tożsamości i poczucie wyalienowania. W rozwiązaniu tego problemu nie pomagała propagowane idee socjalizmu, który miał na celu ujednoczenie ludzi różnych narodowości. Taki fundament utrudniał im bowiem rekonstrukcję własnych tradycji i tożsamości; uczucie wykorzenienia towarzyszyło im przez całe życie. Z tego powodu następne pokolenia też nie znalazły tu swojej przyszłości i wielu ludzi, opuszczając Polskę, próbowało rozpocząć nowe życie w Republice Federalnej Niemiec.

Burzliwa historia pozostawiła swoje ślady nie tylko w krajobrazie, ale też w świadomości społeczeństwa. W kolejnej części dysertacji została podjęta problematyka związana ze zmianą obrazu Niemców oraz przekształceniom opinii społeczeństwa na temat zachodnich sąsiadów. W utworach Bator możemy spotkać się z różnymi typami Niemców: Gertrud w utworze *Ciemno, prawie noc* to stereotypowa, dokładna Niemka, Adalbert wciela się w kata, Hans spełnia marzenia wszystkich kobiet, które szukają męża obcokrajowca, i Rosemarie, której zadaniem jest przedstawienie losu niemieckich kobiet, które zostały zgwałcone przez rosyjskich żołnierzy. Najważniejsze w jej losie jest to, że Bator nie pozwala jej na znikanie w tłumie, nie pozwala jej na anonimowość. Pokazuje jej życie po przeżytej traumie, żeby zapoznać czytelnika z konsekwencjami traumatycznego przeżycia, wpływu wojny na losy pojedynczego człowieka niezależnie od jego narodowości. Jedną z największych zagadek jest to, że Polki szukają lepszej przyszłości dla swoich córek, czyli męża, wśród Niemców, których w innych sytuacjach nazywają katami. W świadomości polskich kobiet niemiecki kat i niemiecki mąż nigdy nie mogą się połączyć. Do matek nie dociera, że chcą wydać swoje córki Niemcom, którzy albo pośrednio, albo bezpośrednio (przez krewnych) byli związani z masakrami dokonanymi podczas II wojny światowej. Polki widzą w nich tylko szansę na ucieczkę z PRL-u i na lepsze życie.

W kolejnej części dysertacji została omówiona problematyka związana z Rosją i Rosjanami. Główne pytanie, jakie rodzi się po lekturze prozy Joanny Bator, brzmi: skąd bierze się negatywne podejście i pretensje Polaków do Rosjan? Dlaczego Polska i Polacy jednoznacznie przeciwstawiają się Rosjanom, jednocześnie Niemców uznając za dobry wybór (np. w kontekście małżeństwa), chociaż to oba

narody sprawiły wiele bólu Polakom. Przemysław Czapliński zaczyna swoją monografię cytatem pożyczonym od Wolfganga Büschera: „Wschód jest czymś, czego nikt nie chce”. Podaje powody odrzucenia Rosji przez Polaków. Rosja dla Polski to Wschód, autorytaryzm, dzikość. Zachód to Europa, demokracja, cywilizacja. Rosja jest natomiast potrzebna do określenia tożsamości Polski, dlatego nie można jej wykreślić, Rosja zostanie jako punkt odniesienia. „Im mocniej Rosja służy polskiej kulturze do ustalenia nierosyjskiej tożsamości własnej, tym wyraźniej odsłania się jako nasza intymna obcość, od której nie możemy się oddzielić”⁴.

Jak wygląda PRL w utworach Joanny Bator? Według Tomasza Mizerkiewicza PRL u Bator stracił swój demoniczny charakter, ponieważ narracja autorki nie odróżnia okresu przed i powojennego. Według Bator PRL nie jest gorszym okresem niż inne czasy i nie określa tożsamości człowieka tak długo, jak inni autorzy to stwierdzą⁵. Bator przedstawia ten okres ironicznie, z poczuciem humoru, kiedy na przykład opowiada o erotycznym śnie Stefana, któremu śnił się Gierek.

Chociaż w utworach Bator w najważniejszych rolach pojawiają się kobiety, warto krótko wspominać Stefana, ojca Dominiki w *Piaskowej górze* i w *Chmur-dalii*. Stefan jest typowym przykładem *homo sovieticus*. To pojęcie szczegółowo omawia Józef Tischner w swojej monografii. Według niego jest to figura abstrakcyjna, nigdy nie pojawia się w całości, w czystej formie, natomiast w każdym społeczeństwie można znaleźć jego odpowiedniki. Najogólniej mówiąc *homo sovieticus* to wytwór komunizmu, który nie potrafi uwolnić się od systemu nawet po jego upadku. Dla *homo sovieticus* były trzy rzeczy ważne: praca, udział we władzy i poczucie własnej godności⁶. Stefan był górnikiem i wierzył w to, że jego praca służy całemu społeczeństwu. Chciał całkowicie zaangażować się w „heroiczną pracę”, ponieważ myślał, że dzięki niej zasłuży na obiecany samochód, wyjazd i mieszkanie. Bez żadnej wątpliwości uwierzył we wszystkie słowa i obietnice władzy komunistycznej. Po zamknięciu kopalni i upadku komunizmu spotkał go ten sam los, co dużą część górników. Nie potrafił przyzwyczać się do nowego systemu i nowych okoliczności i powoli umierał z powodu nadużywania alkoholu.

Nieoczekiwanie w powieściach Bator możemy więc spotkać swoistą nostalgię za komunizmem. Z węgierskiej perspektywy jest to bardzo dziwne zjawisko, szczególnie kiedy zna się opinie Polaków o komunizmie i ich całkowite odrzu-

⁴ Przemysław Czapliński, *Poruszona mapa* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2016); wersja e-book, 12–13;.

⁵ Tomasz Mizerkiewicz, *Nowa zasada epickości* (Warszawa: Fa-Art, 2009, 1–2), 75.

⁶ Józef Tischner, *Etyka solidarności oraz Homo sovieticus* (Kraków: Wydawnictwo Znak, 2005), 141.

cenie dyktatu Rosji. Pewną zagadką pozostaje, dlaczego niektórzy bohaterowie Bator stwierdzają, że w czasach komunizmu wszystko było lepsze. Na to pytanie odpowiedzi szuka też Krzysztof Penderecki w swoim artykule. Według niego odpowiedź tkwi w tym, że z jednej strony pamięć ludzi różni się od historii. Wszyscy mają osobliwą, subiektywną pamięć, każdy w inny sposób pamięta przeszłość. Z drugiej strony Penderecki stwierdza, że ci ludzie chcą „odzyskać” swoją młodość, która przypada na czasy PRL-u, i nie chodzi im o powrót do samego systemu politycznego⁷.

W kolejnej części poddaje analizie obraz polskiego społeczeństwa w prozie Bator. Szczególnie w *Ciemno, prawie noc* przedstawia ona wyraźnie jednoznaczny i jednostronny obraz rasistowskiej, antysemickiej społeczności. Pokazuje mieszkańców Wałbrzycha jako ludzi pełnych gniewu, który pochodzi ze strachu wobec innych. Według niej nienawidzi się Romów, Żydów, homoseksualistów, ponieważ są obcy i nieznanymi. Społeczeństwo z determinacją zmierza ku homogeniczności, ale to właśnie heterogeniczność ma więcej zalet.

Dla Bator edukacja i empatia są ważne, dzięki nim można próbować uczynić świat bardziej zrównoważonym. Z podobnym stwierdzeniem możemy się spotkać np. u Rosi Braidotti, która, pisząc o nomadach, sugeruje nowe nastawienie do innych. Jest to „ethical relation of opening”, które oferuje każdy nomada⁸. W ten sposób ujawnia się jeden z najważniejszych tematów w powieściach Bator. Ta kwestia jest też powiązana z teorią feminizmu, ponieważ nomadzi u Bator to tylko kobiety. Jest to nowy typ bohatera, który nie zamierza osiedlić się, jest w ciągłym ruchu, ponieważ ruch daje mu energię, która jest niezbędna do życia. Podróżowanie jako styl życia daje możliwość poznania nowych ludzi, pozwala doświadczyć sytuacje, które kształtują tożsamość człowieka. Nomadzi mają tożsamość, która wciąż się zmienia, jest otwarta na wszystkich i wszystko, próbuje nawiązać bliskie więzi ze wszystkimi, także z tymi, których społeczeństwo wyklucza z określonych powodów. U Bator są to kobiety, które nie chcą założyć rodziny i urodzić dzieci. Jest to nowy typ kobiet, które nie chcą odpowiadać wymogom społeczeństwa i zwracają uwagę na nierówności oraz niższą pozycję kobiet w społeczeństwie. Kwestionują też mit Matki Polki. Bator pokazuje różne losy matek, ich traumatyczne przeżycia podczas porodu, jak są traktowane przez instytucje, jakie wymogi stawia wobec nich społeczeństwo. Okazuje się, że wyobrażony obraz Matki Polki nie istnieje, ponieważ matki mają trudności z miłością do swoich

⁷ Krzysztof Penderecki, „Tęsknota za PRL-em a państwo opiekuńcze w świetle postępującej integracji europejskiej”, *Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej*, nr 15 (2005): 190–192.

⁸ Györke Ágnes, „A transznacionális feminizmus elméletei: Empátia, affektus és a transzlókális tér”, *Helikon*, no. 2 (2015): 229.

dzieci, ich relacje nie funkcjonują, a jeśli najmniejsza jednostka społeczeństwa, rodzina, nie funkcjonuje prawidłowo, wtedy całe społeczeństwo nie potrafi dobrze funkcjonować. Naprawienie więzi międzyludzkich pomogłoby zbudować otwarte i heterogeniczne społeczeństwo, które mogłoby zmierzyć się ze swoją przeszłością pełną traum. Braidotti proponuje odwracanie się od negatywnych uczuć, przekształcenie traum w źródła energii, żeby tragiczne przeżycie z przeszłości nie paraliżowały, tylko aktywizowały, dawały energię do dalszego działania⁹.

Czytając powieści Bator, odnosi się wrażenie, że bohaterowie coś ukrywają. Narracja wzmacnia to uczucie, ponieważ poznajemy bohaterów mających różne symptomy w takich sytuacjach, które wymagają wyjaśnienia. Na przykład Rosemarie napastuje swoje córki, Jadzia natrętnie sprząta, Helena Demon nienawidzi swoich uczniów i ciągle ich poniża. Wszyscy ci bohaterowie nieświadomie walczą ze swoją przeszłością, zachowują się dziwnie, bezsensownie, a narrator powoli, krok po kroku, odkrywa ich przeszłość, traumy, które noszą w sobie i nie potrafią ich zrozumieć. Według Bator trzeba zajrzeć głęboko w ludzi, żeby ich zrozumieć i zaakceptować. Każdy ma swoją historię, dlatego Bator buduje nieskończoną (postmodernistyczną) narrację, ponieważ owe traumy przechodzą na dzieci, na wnuki i prawnuki i trzeba wracać do odległej przeszłości, żeby znaleźć źródła wszystkich frustracji. Ostatecznego źródła nigdy nie będzie można jednak znaleźć, ponieważ podmioty krzyżują swoje losy i historie nie mogą się skończyć.

Z pomocą psychoanalizy można próbować opisywać przedstawione przez autorkę związki matka–córka i matka–syn. Z pewnością można stwierdzić, że każda taka relacja jest w jakiś sposób zaburzona. Popatrzmy na Jadzię i Dominikę, kobiety ciągle walczące ze sobą. Jadzia nie potrafi zaakceptować swojej dziwnej córki, która jest brzydka, nie je mięsa i nie chce spełnić marzeń matki. Druga para to Adaś i Leokadia. W ich przypadku relacja znowu jest niewłaściwa, ponieważ matka „kastruje” swojego syna (w znaczeniu metaforycznym), pozbawia go możliwości podjęcia samodzielnej decyzji. Buduje w pokoju panoptikum Foucaulta, żeby obserwować Adasia w różnych sytuacjach. Rosemarie napastuje Alicję i Ewę, wykorzystuje je seksualnie i próbuje zabić dziewczyny. Maria Waszkiewicz nie pozwala Marczkowi dorastać, traktuje go jak dziecko, karmi piersią swojego czterdziestoletniego syna. Nie w każdym przypadku znajdujemy wyjaśnienia, natomiast motywację Marii Wawrzyniak można zrozumieć, wykorzystując pojęcie masochizmu. Według niektórych nurtów psychoanalizy masochizm jest biologicznie określoną, pierwotnie kobiecą cechą charakteru. Możemy go interpretować na różne sposoby: masochista to ktoś, komu ból sprawia radość, ktoś, kto jest przekonany o tym, że po przeżyciu cierpienia otrzyma

⁹ Ibidem.

„nagrode” albo za pomocą cierpienia uwolni się od winy¹⁰. Maria Waszkiewicz poświęca życie swojemu synowi, określa siebie jako ofiarę, ponieważ ze względu na syna nie odeszła od męża. Choć nie dowiadujemy się dużo o małżeństwie, w jednym z monologów Maria historycznie stwierdza, że nikt nie wie i nie rozumie, co znaczy być z takim mężczyzną, codziennie cierpieć przez syna. Z powodu takiej ofiary Maria zasłużyła na miłość syna i nigdy nie pozwoli, żeby Marek od niej odszedł.

Te przykłady podają w wątpliwość mit Matki Polki, przedstawiają rodziny, które nie funkcjonują prawidłowo. Rodzice nieświadomie ranią swoje dzieci, sprawiają im ból, który jest źródłem traum, i w ten sposób uruchamiają proces, który nigdy się nie skończy, ponieważ skrzywdzeni ludzie będą robić krzywdy swoim dzieciom i innym.

W ostatniej części dysertacji jest omówiona teoria afektywności. Teoria ta jest w węgierskim literaturoznawstwie mało znana. W przyjętym przeze mnie rozumieniu afekty to bodźce, które wywołują nieświadomą odpowiedź ciała. Szczególnie ważnymi bodźcami są wstręt i *dissemell*, które są — według kategoryzacji Silvana Tomkinsa — negatywnymi afektami. *Dissemell* jest impulsem, który oddala to, czego nie chcemy spożyć. Działa to jako afekt, kiedy utrzymuje dystans między ludźmi i niekorzystnym rodzajem pożywienia. Tomkins opisał ten afekt w celu nazwania biologicznej odpowiedzi na poczucie obrzydzenia¹¹.

W *Chmurdalii* poznajemy los matki Jadzi, Zofii, która została zgwałcona przez Mańka Gorgola. Maniek miał brzydki zapach, który prawdopodobnie czuła tylko Zofia. Zapach przypominał jej spalone mięso. Dodatkowo Maniek miał usta, które wyglądały jak ślimak. W tym przypadku zapach spalonego mięsa jest bodźcem, który wywołuje u Zofii wstręt. Chce ona jak najdalej uciec od Mańka, ponieważ wstręt wywołuje bliskość niechcianego przedmiotu. Odczuwanie wstrętu zależy od kontaktu z niechcianym przedmiotem, może wywoływać wymioty, ból brzucha (na poziomie językowym też możemy znaleźć różne wyrażenia dotyczące wstrętu: „jesteś ohydny”, „muszę wymiotować przez ciebie”), dlatego podmiot stara się ograniczyć bliskość, na przykład odwraca się, oddala się od przedmiotu¹². Kiedy Maniek zgwałcił Zofię, ta zaczęła wymiotować i nie mogła przestać. Była to odpowiedź na niechciany przedmiot, który znalazł

¹⁰ Barbara Limanowska, „Między nami masochistkami”, w: *Głos mają kobiety*, red. Sławomira Walczewska (Kraków: Convivum, 1992), 42–43.

¹¹ The Tomkins Institute, „Nine affects, present at birth, combine with life experience to form emotion and personality”, dostęp 26.05.2023, <http://www.tomkins.org/what-tomkins-said/introduction/nine-affects-present-at-birth-combine-to-form-emotion-mood-and-personality>.

¹² Sarah Ahmed, „Performatywność obrzydzenia”, *Teksty Drugie*, nr 1, (2014): 172–173.

się za blisko, w ciele Zofii. Była to nieświadoma, automatyczna i cielesna odpowiedź, nad którą nie da się w pełni zapanować.

Do tematu afektywności należy też pojęcie „nie-miejsce pamięci”. To właśnie miejsca wywołują negatywne uczucie. Mają aurę, która wzbudza w nas nieprzyjemne wrażenia, zachowują w sobie jakąś traumę i ciągle wywołują niechciane wspomnienia. Są to miejsca, które obejmuje pamięć performatywna. Dlatego ludzie unikają ich, nie nadają im nazwy, nie oznaczają, nic w nich nie ma — są to miejsca tabu¹³.

Z takim miejscem możemy się spotkać w powieści *Ciemno, prawie noc*. Znajduje się ono obok zamku Książ. Bohaterka powieści, Alicja, chodzi do lasu biegać i pewnego razu zauważa, że las jest inny, niezwykły, dziwny. Nie słyszczyć śpiewu ptaków, roślinność jest bardzo gęsta, jakby las chciał coś ukryć przed nieproszonymi gośćmi, jakby chciał, żeby wszyscy jak najszybciej go opuścili. Alicja czuje, że las jest jej niechętny, traktuje ją jak wroga. W tym momencie Alicja niedużo wie o tym lesie. Dopiero później, dzięki opowieści pana Alberta Kukułki dowiaduje się, że jest to las, który ma swoją tajemnicę: spoczywają w nim pomordowani Żydzi. Dokonała się tu straszna zbrodnia, której świadkiem był Albert. Po zapoznaniu się z tą historią las wydaje się już inny, mniej obcy. Otwiera się przed Alicją, przyjmuje ją serdecznie. Alicja zostaje członkiem grupy ludzi, którzy wiedzą o zbrodni popełnionej na Żydach. Wreszcie coś łączy ją z nimi i jest to historia i pamięć. Według Bator bardzo ważne jest, aby przekazywać historię z pokolenia na pokolenie oraz zachować tych ludzi i te wydarzenia w pamięci, ponieważ taki obowiązek spoczywa na kolejnych pokoleniach.

Z tematem traumy ściśle łączy się „etyka afirmatywna” i „humanistyka afirmatywna”. Pierwsze pojęcie znajdujemy u Rosi Braidotti, a drugie w pracach Ewy Domańskiej. Obydwie teorie mają na celu odwrót od negatywnych kategorii postmodernizmu i rozbudowanie więzi wśród ludzi i grup, w szerszym znaczeniu dla całego społeczeństwa. Proponują inny sposób myślenia. Według nich negatywne uczucia, takie jak trauma i ból, trzeba przyjmować jako źródło energii, a nie jako coś, co nas zatrzymuje lub paraliżuje. Mamy wspólne traumy, które można wykorzystać jako element rozbudowania więzi, dlatego nie powinny być one powodem samotności. Milczenie wobec tajemnicy jest obciążeniem dla Alberta, który uwalnia się od niego i buduje więź z Alicją na skutek ujawnienia skrywanej wcześniej prawdy.

¹³ Roma Sendyka, „Pryzma – zrozumieć nie-miejsce pamięci (non-lieux de mémoire)”, *Teksty Drugie* nr 1–2 (2013): 323–326.

BIBLIOGRAFIA

- Ahmed, Sarah. „Performatywność obrzydzenia”. *Teksty Drugie* nr 1 (2014): 169–191.
- Bator, Joanna. *Feminizm, postmodernizm, psychoanaliza*. Gdańsk: Słowo/obraz terytoria, 2001.
- Bókay, Antal. *Bevezetés az irodalomtudományba*. Budapest: Osiris, 2006.
- Czapliński, Przemysław. *Poruszona mapa*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2016; wersja e-book.
- Györke, Ágnes. „A transznacionális feminizmus elméletei: Empátia, affektus és a transzlokális tér”. *Helikon* no. 2 (2015): 221–232.
- Kocsis, Adrienn. „Joanna Bator muvei a posztkulturális kritika perspektivájából”, PhD thesis at ELTE University, 2022. The full thesis can be downloaded at [https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/10831/62451/1/dissz Kocsis Adrienn irodalomtud.pdf](https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/10831/62451/1/dissz%20Kocsis%20Adrienn%20irodalomtud.pdf).
- Kocsis, Adrienn, i Lajos Pálfalvi, red.. *Távolodhatunk-e a birodalomtól? Posztkolonializmus a lengyel irodalomtudományban*. Göd: Rézbong Kiadó, 2018.
- Limanowska, Barbara. „Między nami masochistkami”. W: *Głos mają kobiety*, red. Sławomira Walczewska, 39–56. Kraków: Convivum, 1992.
- Mizerkiewicz, Tomasz. „Nowa zasada epickości”. *Fa-Art* nr 1–2 (2009): 75–76.
- Penderecki, Krzysztof. „Tęsknota za PRL-em a państwo opiekuńcze w świetle postępującej integracji europejskiej”. *Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej* nr 15 (2005): 189–203.
- Sendyka, Roma. „Pryzma – zrozumieć nie-miejsce pamięci (non-lieux de mémoire)”. *Teksty Drugie* nr 1–2 (2013): 323–344.
- Tischner, Józef. *Etyka solidarności oraz Homo sovieticus*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2005.
- The Tomkins Institute, „Nine affects, present at birth, combine with life experience to form emotion and personality”. dostęp 26.05.2023, <http://www.tomkins.org/what-tomkins-said/introduction/nine-affects-present-at-birth-combine-to-form-emotion-mood-and-personality>.

POWIEŚCI JOANNY BATOR
Z PERSPEKTYWY KRYTYKI POSTKULTURALNEJ

Streszczenie

Artykuł bada powieści Joanny Bator za pomocą postkolonializmu, feminizmu, psychoanalizy i teorii afektywności. Ważną kwestią jest tożsamość i przedstawienie elementów, które mają wpływ na jej zmiany i ich kształtowanie.

Słowa kluczowe: postkolonializm; feminizm; nomadyzm; nowa humanistyka; afektywność; tożsamość

JOANNA BATOR'S NOVELS
FROM THE PERSPECTIVE OF POST-CULTURAL CRITICISM

Summary

The article examines Joanna Bator's novels with respect to postcolonialism, feminism, psychoanalysis, and the theory of affectivity. The identity and presentation of elements affecting its evolution are an important issue.

Keywords: postcolonialism; feminism; nomadism; new humanities; affectivity; identity